

Artificial Intelligence: wie heeft de macht?

Verslag AIV-themabijeenkomst 2 november 2018

Woord vooraf

Op vrijdag 2 november 2018 organiseerde de AIV in de vergaderzaal van de Eerste Kamer zijn jaarlijkse themabijeenkomst. Het thema deze ochtend was: *'Artificial Intelligence: wie heeft de macht?'* De opmars van Artificial Intelligence (AI) – zelfdenkende intelligente machines en computerprogramma's – heeft naar verwachting de komende decennia ingrijpende gevolgen op sociaal, economisch, politiek en militair gebied. Bedrijven over de hele wereld investeren fors in nieuwe systemen. China en de Verenigde Staten proberen dominantie op dit gebied te verwerven. Weliswaar heeft de Europese Unie recentelijk een extra investering van 1,5 miljard euro heeft aangekondigd, vooralsnog heeft Europa ogenschijnlijk het nakijken. In de themabijeenkomst stonden de gevolgen van deze ontwikkelingen voor de internationale machtsverhoudingen centraal. Kunstmatige intelligentie stelt de mensheid tevens voor ingewikkelde ethische, rechtstatelijke en maatschappelijke vraagstukken.

De bijeenkomst werd bijgewoond door personen afkomstig uit de ministeries van Buitenlandse Zaken en Defensie, onderzoeksinstituten, adviesraden, de private sector en de AIV. Drs. Jochem de Groot (Director Corporate Affairs Microsoft Nederland) sprak over de relatie tussen AI en internationale veiligheid en over nieuwe normen in *cyberspace*. Drs. Marietje Schaake (lid van het Europees parlement voor D66/ALDE) ging in op AI als belofte en bedreiging en onderstreepte de noodzaak van een Europese visie op AI. Prof.dr. Jeroen van der Hoven (hoogleraar Ethiek en Techniek aan de TU Delft) sprak uitgebreid over de ethische dilemma's van AI en het belang van *meaningful human control* en *responsible innovation*. Prof. mr. Jaap de Hoop Scheffer, voorzitter van de AIV, trad op als dagvoorzitter.

Welkom en introductie Jaap de Hoop Scheffer

Na een welkom voor alle aanwezigen, memoreert de heer de Hoop Scheffer het feit dat de AIV inmiddels twintig jarig bestaat. Met de 'Wet van 18 maart 1998 tot instelling van een vast college van advies inzake internationale vraagstukken' is de AIV twintig jaar geleden officieel van start gegaan. In de afgelopen twee decennia is er met de publicatie van 108 adviezen en 32 briefadviezen, veel werk verzet. In al deze adviezen was het streven van de AIV om 'voorbij de waan van de dag' te adviseren en de langere termijn als tijdshorizon te nemen. De AIV beoogt regering en parlement nieuwe inzichten te verschaffen voor de keuzes van 'morgen en overmorgen' met goed gefundeerde, politiek-strategische en agenderende adviezen. In de zich snel wijzigende internationale verhoudingen zal naar de mening van de heer de Hoop Scheffer blijvend en waarschijnlijk eerder meer dan minder, behoefte bestaan aan nadere duiding en onafhankelijke advisering. Verder staat hij stil bij de onmisbare inbreng van de leden van de permanente commissies en de unieke structuur van de AIV met personen vanuit de wetenschap, de NGO-wereld en de private sector.

AI staat in het middelpunt van de belangstelling. Verdere ontwikkeling zal ingrijpende gevolgen hebben op economisch, politiek en militair gebied. Bedrijven en landen investeren miljarden in kunstmatige intelligentie, ook staten laten zich niet onbetuigd. In 2017 heeft China aangekondigd in 2030 *the World's Primary AI Innovation Center* te willen zijn. Van president Poetin is de bekende uitspraak dat wie de wedloop rond kunstmatige intelligentie wint, tevens de baas van de wereld zal zijn. De Tech-giganten zijn door hun dominante positie cruciale spelers van formaat met een ongekennde macht en invloed.

De AIV wil met deze themabijeenkomst de gevolgen van AI voor de internationale betrekkingen en machtsverhoudingen agenderen en de ontwikkelingen vanuit een breder internationaal-politiek perspectief bekijken. Hierbij kunnen vragen aan de orde komen als:

- In hoeverre zijn staten bij machte het politieke primaat uit te blijven oefenen en de noodzakelijke kaders en normen te stellen?

- In hoeverre zullen de ontwikkelingen op het gebied van kunstmatige intelligentie de internationale machtsverhoudingen veranderen?

- Zullen de verschillen in de wereld tussen *haves* en *have-nots* op het terrein van AI toenemen?

- Wat betekent de ontwikkeling van AI voor de universele mensenrechten en burgerlijke vrijheden?

- Welke ontwikkelingen zijn te verwachten op militair gebied, bijvoorbeeld met betrekking tot autonome wapens en nucleaire ontwikkelingen?

- En waar is/blijft Europa c.q. de Europese Unie in dit verband?

Aansluitend introduceert de heer de Hoop Scheffer de sprekers.

AI en internationale veiligheid: nieuwe normen in cyberspace Jochem de Groot

Jochem de Groot gaat allereerst uitgebreid in op de grote mogelijkheden en kansen van AI onder meer op sociaal en economisch terrein. Helaas kleeft aan AI ook een keerzijde. Talloze onschuldige burgers worden slachtoffer van een cyberaanval of een digitaal misdrijf en de vitale infrastructuur is kwetsbaar. Bij Microsoft bestaan grote zorgen over de immateriële gevolgen van deze aanvallen en het gebrek aan verantwoording. Daarnaast worden democratische processen en verkiezingen actief verstoord door regeringen van andere landen, door de inzet van desinformatie, nepnieuws en trollen.

Jochem de Groot benadrukt het belang van risicobeheersing. Microsoft zoekt nadrukkelijk het debat. Naar de opvatting van Microsoft dient de mens centraal te blijven staan en

dienen burgers te worden beschermd. Volgens Jochem de Groot is het formuleren en hanteren van normen in cyberspace een gezamenlijke verantwoordelijkheid van regeringen en bedrijven met een specifieke verantwoordelijkheid voor staten. Hij pleit voor het invoeren van een 'digitale Geneefse Conventie' die de bescherming van burgers garandeert; een afdwingbare, internationale overeenkomst. Zo kan een *cyber arms race* worden voorkomen. Bij de totstandkoming van een dergelijke conventie kan worden voortgebouwd op reeds bestaande internationale cybernormen en het lopende internationaal overleg, waaronder in de VN. Samenwerking tussen overheid, het bedrijfsleven en het maatschappelijk middenveld is absoluut noodzakelijk. Wetenschappers, juridische deskundigen en andere experts dienen bij deze dialoog te worden betrokken. De bijeenkomst van het *Paris Peace Forum* van 11 tot 13 november 2018 waarbij de Franse president Macron staatshoofden, CEO's, maatschappelijke organisaties en wetenschappers van over de hele wereld ontvangt om over gemeenschappelijke cybernormen te spreken, is hiervan een goed voorbeeld.

Om inhoud te geven aan de eigen verantwoordelijkheid heeft Microsoft zich gecommitteerd aan zes principes: eerlijkheid, betrouwbaarheid en veiligheid, privacy en gegevensbescherming, inclusiviteit, transparantie en verantwoording. Jochem de Groot onderstreept nogmaals het belang van een mensgerichte AI en het belang van ethische kaders. Hij ziet hierin een nadrukkelijke rol voor de Europese Commissie. Naar zijn overtuiging is het anno 2018 hoog tijd voor een nieuwe manier van denken en een andere aanpak.

AI: een agenda voor Europa

Marietje Schaake

Marietje Schaake gaat in haar introductie in op de sterk gewijzigde internationale context: enerzijds is het *zero-sum* denken, mede dankzij president Trump, terug van weggeweest; anderzijds is de onderlinge verbondenheid groter dan ooit door het internet. Technologische ontwikkelingen moeten bekeken worden door een geopolitieke bril. Dat doen steeds meer wereldleiders, waaronder Poetin, of Henry

Kissinger.

Bedrijven worden - ook bij AI - gedreven door een winstoorlog, ze hebben niet de intentie om de democratie te versterken. AI vormt zowel als een belofte als een bedreiging. Technologie biedt veel kansen, zowel voor Nederland als voor Europa. Het bij elkaar brengen van de wereld van de technologie met die van het buitenland- en veiligheidsbeleid, de politiek en Europa is ingewikkeld. De voormalig Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Kissinger schreef een artikel onder de titel *'How the Enlightenment Ends'* en Ian Bremmer sprak in dit verband over *'The AI Cold War that threatens us all'* en.

AI is alom aanwezig en heeft bedoelde en onbedoelde effecten. De transparantie neemt af en digitalisering raakt aan privatisering. De vraag dringt zich op of AI het middel is of de infrastructuur. In toenemende mate worden functies aangeboden als diensten. Het wordt moeilijker onderscheid te maken tussen geautomatiseerde processen en menselijke handelingen. Zijn mensen zelf steeds meer het product? Waar internet aanvankelijk een stimulans voor de bevordering van de democratie leek te zijn (vgl. de Arabische Lente en de rol van Facebook), wordt digitalisering in autoritair geregeerde landen benut om mensen in de gaten te houden en te beperken.

Het is volgens Marietje Schaake, zaak AI met nuchtere blik te benaderen. AI fungeert als een vliegwiel voor macht. Lange tijd was het Westen dominant en bleef regelgeving doelbewust achterwege. Gaandeweg is de rol tussen de Tech- bedrijven en staten veranderd en gaan bedrijven mee in voorwaarden die een land als China stelt. Daarnaast is het opmerkelijk dat bedrijven nu zelf om wet- en regelgeving vragen.

Het is van belang dat Europa nadenkt over een (geopolitieke) visie op AI. Andere landen

hebben reeds hun eigen model ontwikkeld voor het faciliteren van AI. Zo hanteert de VS een model waarbinnen AI zich ontwikkelt vanuit de kracht van de markt. Daarentegen worden in China ontwikkelingen op AI-gebied gestuurd vanuit de staat. Naar het oordeel van Marietje Schaake dient Europa na te denken over een eigen positie en rol. Daarbij moet de EU oppassen zich niet teveel te richten op beperkende wet- en regelgeving (zie de nieuwe copyrightregels) en oog houden op de kansen en mogelijkheden van AI voor Europa.

De EU heeft weliswaar inmiddels een AI-strategie, maar doorontwikkeling is noodzakelijk. Marietje Schaake pleit voor een Europees model gebaseerd op liberaal-democratische waarden met rechtsstatelijke waarborgen. Het is van belang dat in het zoeken naar een oplossing voor technologische problemen niet alleen geredeneerd wordt vanuit ethisch perspectief, maar ook vanuit een rechtstatelijk perspectief. Ethiek is niet eenduidig, rechtsstatelijke waarden bieden daarentegen een duidelijker kader.

Vragen uit de zaal

Naar aanleiding van de presentatie van de Jochem de Groot vraagt de heer Van Eekelen naar de agenda van president Macron met het oog op het aanstaande *Peace Forum* (11-13 november 2018) en de wenselijkheid om bij Frans-Duitse samenwerking aan te sluiten. Jochem de Groot verwijst naar de sessie over 'vrede in cyberspace'. Naar verwachting zal een gezamenlijke verklaring worden aangenomen, hetgeen door Microsoft van harte wordt ondersteund.

De heer Van Staden vraagt aandacht voor de verhouding tussen AI en de kwaliteit en rationaliteit van besluitvorming. Hoe wordt omgegaan met *information overload*, hoe kan AI helpen bij de reductie van onzekerheden en bij dilemma's in het buitenlandsbeleid? Marietje Schaake meent dat intelligente systemen kunnen helpen bij het verwerken van grote hoeveelheden informatie maar dat het niet alleen aan de algoritmen kan worden overgelaten. Het blijft belangrijk dat bedrijven verantwoording over het gebruik van algoritmen afleggen. Jeroen van der Hoven stelt dat AI kan bijdragen aan het overzichtelijk maken van problemen en dat een optimaal resultaat wordt bereikt door

een combinatie van AI en menselijke intelligentie, een denkrichting waarvoor momenteel arrangementen worden ontwikkeld. Jochem de Groot is van oordeel dat een algoritme altijd uitlegbaar en te determineren moet zijn: welke gegevens zijn op welke wijze gebruikt? Dit moet worden ingebed in een juridische context waarbij de rechtstatelijke kaders zijn bepaald door afspraken over het gedrag van staten.

AI en ethische dilemma's

Jeroen van den Hoven:

Jeroen van den Hoven, onder meer lid van de *European Group on Ethics in Science and New Technologies* (een onafhankelijk adviesorgaan voor de voorzitter van de Europese Commissie), stelt dat tussen de VS en China is een *battle for digital supremacy* gaande. Kernvraag is: Quo vadis Europa? Binnen de Europese Commissie wordt het strategisch belang van AI onderkend maar hoe nu verder.

President Macron heeft een groot AI-offensief gelanceerd en het zou een goede zaak zijn als Nederland zich hierbij aansluit. De Tech-bedrijven hebben een dominante positie, hun producten zijn dragers van visies en hebben daarmee invloed op samenlevingen. Ze worden evenwel gedreven door winstmaximalisatie, niet door de wens democratische ontwikkelingen te ondersteunen. Recht biedt een normatief

kader en binnen dit kader kunnen normen en waarden vanuit de ethiek een plek krijgen in de producten en de infrastructuur van AI. Jeroen van der Hoven verwijst in dit verband naar Paul Nemitz (adviseur van DG Justitie en Consumentenzaken van de Europese Commissie) die heeft opgeroepen tot '*a new culture of technology and business development for the age of AI*'. Het is niet eenvoudig om de verantwoordelijkheid toe te schrijven. De neiging bestaat om de verantwoordelijkheid bij robots neer te leggen. Dat is een bedenkelijke ontwikkeling, de mens maakt immers eveneens onderdeel uit van het systeem.

In de eerste plaats weten we niet altijd wat we doen en ontbreekt inzicht zoals bijvoorbeeld bleek tijdens de grote financiële in 2008. Dit probleem doet zich ook voor op andere terreinen, bijvoorbeeld op het terrein van massavernietigingswapens. Bij *machine learning* kan het nodige fout gaan, gegevens worden niet altijd juist geïnterpreteerd. Het is verder noodzakelijk te werken aan uitlegbare AI om tot verantwoorde interventie te komen. In de tweede plaats is het noodzakelijk om controle te behouden ten behoeve van de verantwoording. Dat is misgelopen bij Tesla. *Meaningful human control* is onontbeerlijk. In de derde plaats is het noodzakelijk oog te hebben voor dwang, manipulatie en misinformatie. Dit deed zich – zoals bekend – voor bij Cambridge Analytica, Facebook en met de betrokkenheid van Arron Banks bij de Leave-campagne. De wijze waarop keuzes worden gepresenteerd, leidt mensen naar bepaalde keuzes, *choice modeling*. Zo is er geen sprake meer van een vrije keuze. Zie ook Cass Sunstein en Richard Thaler 'Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness.' In deze tijd van big data is tevens sprake van big *nudging*. Het wordt onder meer ingezet om polarisatie aan te wakkeren, bijvoorbeeld met *microtargeting* aan de vooravond van verkiezingen.

Jeroen van den Hoven kan zich goed vinden in het Leitmotiv van de EU *responsible innovation*: benutten van de voordelen van technologie met uitsluiting van de nadelen. Dit is in de praktijk echter niet zo simpel als het wellicht lijkt. Als gevolg van de nieuwe technologieën lijkt de verantwoordelijkheid steeds verder weg te raken van de mens. Er

is een gebrek aan transparantie en een grote mate van autonomie voor AI. Wanneer de overheid, bedrijven en kennisinstellingen gebruik maken van AI, moeten zij de onderliggende mechanismen begrijpen en kunnen uitleggen. Kernwoorden hierbinnen zijn controle en verantwoording. Om risico's te beperken is *meaningful human control* van groot belang. Naar de overtuiging van Jeroen van der Hoven moet er worden nagedacht over nieuwe instituties en adequate mechanismen om de diepgaande consequenties van AI op een innovatieve en effectieve manier te adresseren. Europa heeft hierbij een eigen verantwoordelijkheid en rol.

Paneldiscussie

Tijdens de paneldiscussie vraagt Elisabeth van der Steenhoven aandacht voor de positieve rol van Nederlandse bedrijven die aanbiedingen vanuit Rusland en China hebben afgeslagen. Zij wijst tevens op de burgerinitiatieven waarin wordt gepleit voor een *open source*-benadering waarmee tevens mogelijkheden voor nieuwe coalities ontstaan. Jeroen van der Hoven juicht deze initiatieven toe. Dat geldt eveneens voor Marietje Schaake. Wel meent zij dat het aan de wetgever is een bindende ondergrens aan te geven omdat bedrijven hun verantwoordelijkheid niet nemen. Zo wordt momenteel veel energie gestoken in het beperken van *dual use* van bijvoorbeeld apparatuur voor de politie, om te voorkomen dat het in verkeerde handen terechtkomt.

Rolf van der Hoeven wijst op het belang van aandacht voor AI in het onderwijs. Jochem de Groot beaamde dit en noemde het tekort aan ICT'ers. Ook voor Microsoft is dit een probleem. In het onderwijs zijn al projecten ontstaan om AI te introduceren, zoals een project op een school in Rotterdam waarbij *Minecraft* wordt ingezet als lesmateriaal.

Marietje Schaake vindt het van belang dat kinderen en jongvolwassenen leren om nepnieuws te onderscheiden van echt nieuws, bijvoorbeeld door leerlingen de opdracht te geven zelf nepnieuws te maken. Ze vraagt verder aandacht voor het fenomeen van *deep fake news*, waarbij beeld en geluid zo worden gemanipuleerd dat het lijkt of iemand een bepaalde uitspraak heeft gedaan. Dit kan grote schade aanrichten, zeker in verkiezingstijd.

Arend-Jan Boekestijn refereert aan de uitspraak van Henry Kissinger: *'AI will be the end of Enlightenment'* en vroeg naar het oordeel van de sprekers. Marietje Schaake merkt op dat de democratie ook - los van de AI-ontwikkelingen - er vandaag de dag niet goed voorstaat. Ze is van mening dat we in het algemeen te weinig kritisch zijn op de impact van AI op keuzevrijheid. Hoe sterk is de vrije wil? Bedrijven moeten explicieter zijn over de onderliggende waarden. Jochem de Groot meent dat de uitdagingen van AI op korte termijn worden overschat maar op lange termijn worden onderschat. Bijkomend voordeel van het eerste is dat momenteel veel discussie plaats over de toekomstige impact van AI.

Jeroen van der Hoven ziet zeker ruimte voor de benutting van AI voor goede doeleinden, bijvoorbeeld de bevordering van SDG's en betere oplossingen voor grote vraagstukken. Verantwoord innoveren is de manier om hieraan vorm te geven. Marietje Schaake vraagt zich af wie bepaalt wat moreel goed is. Waar moet het initiatief vandaan komen? Bedrijven zijn dominant en staten zijn afhankelijk. Wie bewaakt het publieke belang? De heer van den Berg wijst top de ontwikkeling van de kwantumcomputer waarbij heel veel data tegelijk kunnen worden verwerkt. Jochem de Groot onderstreept het belang van de kwantumcomputer, dit is een enorme kans voor Nederland.

Joyeeta Gupta vraagt zich af of AI wordt gebruikt om de wereld beter te maken of dat het slechts dient om bedrijven te verrijken? Jochem de Groot antwoordt dat het in essentie neerkomt op de vraag aan welke liberale principes we willen vasthouden en op welke wijze AI de mens kan ondersteunen. Het uitgangspunt moet de mens, als rationeel acterende persoon, blijven. Marietje Schaake stelt: *'AI is what you make of it'*, De waarden die in het systeem worden gestopt bepalen uiteindelijk de output.

Hierbij is van belang dat de regie in handen van de mens blijft en tegen de achtergrond van een onverminderd belang van de uitgangspunten van de rechtsstaat. Garanderen van toegang tot technologieën, inclusiviteit, verdient eveneens aandacht. Volgens Jeroen van Der Hoven is de mens aan zet. Hij noemt nogmaals het Europese adagium van verantwoord innoveren. Wij hebben de verantwoordelijkheid ons te richten op het oplossen van de grote complexe problemen en geen nieuwe problemen creëren.

Slotwoord

In zijn slotwoord staat Jaap de Hoop Scheffer stil bij de onafscheidelijkheid van de democratie en de rechtstaat. Hij ziet voor de AIV een rol in de borging van het publieke belang, ook in relatie tot het onderwerp van de themabijeenkomst. Hij is verheugd over de open gedachtewisseling vanochtend tussen de publieke en de private sector. Het belang van goed onderwijs met betrekking tot AI is wat hem betreft een van de belangrijkste conclusies van de bijeenkomst. Jaap de Hoop Scheffer dankt tot slot Jochem de Groot, Marietje Schaake en Jeroen van der Hoven voor hun interessante inleidingen en hun bijdrage aan de discussie en verder alle aanwezigen voor hun inbreng.